STM:n täydentävä lausunto 26.10.2022

Valtiovarainvaliokunnan Kunta- ja terveysjaosto
torstai 20.10.2022 klo 9.30/ HE 154/2022 vp.
Teema: Toimenpiteet sote-alan henkilöstön riittävyyden ja saatavuuden turvaamiseksi

Vastauksia kuulemisessa esitettyihin kysymyksiin

1. *Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön riittävyys ja saatavuus, toimenpiteet 2022-23*

Toimenpidesuunnitelma on julkaistu luonnoksena 28.9. 2022 https://stm.fi/sotehenkilosto/ohjelma sekä tämän täydentävän lausunnon liitteenä. Liitteenä olevaan versioon (liite 1) on lisätty muutama merkintä lokakuun 2022 aikana toteutuneista tai lisätyistä toimenpiteistä.

2. Teknologian käyttö ikääntyneiden palveluissa

Henkilöstömitoituksesta iäkkäiden henkilöiden tehostetussa palveluasumisessa ja pitkäaikaisessa laitoshoidossa säädetään vanhuspalvelulaissa. Perustuslakivaliokunta arvioi kriittisesti perustuslain yksityiselämän suojaa koskevan 10 §:n kannalta sosiaalihuollon muuttamista koskeneen lakiehdotuksen 19 § b §:ä, jossa ehdotettiin säädettäväksi turva-auttamispalvelusta sekä 46 b §:n 2 momenttia, jossa ehdotettiin säädettäväksi kotikäyntien osittaisesta korvaamisesta etäyhteyksin tapahtuvalla yhteydenpidolla ja teknologisten ratkaisujen käytöstä. Valiokunta piti kumpaakin säännösehdotusta liian yleispiirteisenä ja väljänä. Valiokunnan mukaan säännösehdotuksille on kuitenkin hyväksyttävät ja painavat perusteet, ja turva-auttamispalvelua koskevaa sääntelyä voidaan pitää perustuslain 10 §:n 3 momentin tarkoittamassa mielessä välttämättömänä perusoikeuksien turvaamiseksi.

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan edellä mainitusta hallituksen esityksestä antamassa mietinnössä (StVM 12/ 2022 vp) todetaan, että valiokunta pitää tärkeänä, että meneillään oleva kehittämistyö teknologian hyödyntämiseksi sosiaalipalveluissa jatkuu siitä huolimatta, että teknologian käyttöä koskevan sääntelyn lisääminen sosiaalihuoltolakiin siirtyy myöhemmin toteutettavaksi. Kehittämistyössä on myös syytä arvioida teknologian käytön vaikutukset henkilöstömitoitusta koskeviin vaatimuksiin sekä kotihoidossa että ympärivuorokautisessa hoivassa.

Sosiaali- ja terveysministeriö korostaa, että
teknologiaa voidaan hyödyntää asiakkaiden yksityisyyden suojaa vaarantamatta, jos palveluja toteutettaessa noudatetaan asiaa koskevia voimassa olevan lainsäädännön asettamia reunaehtoja. Sosiaalihuollon asiakkaiden perustuslailla turvattua yksityiselämän suojaa täsmentävät keskeisimmät säännökset sisältyvät muun muassa

- lakiin sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista,
- lakiin sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista,

- lakiin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä
- EU:n yleiseen tietosuoja-asetukseen
- EU-asetusta toimeenpaneva laki lääkinnällisistä laitteista tulee huomioivaksi sosiaalihuollon palvelujen, kuten kotisairaanhoitoa sisältävän kotihoidon toteuttamisessa

Säädösmuutoksia teknologian käytöstä iäkkäiden henkilöiden palveluissa ei ole mahdollista tehdä tällä hallituskaudella. Valmistelua on kuitenkin tarpeen jatkaa. Ministeriössä on aloitettu valmistelutyö, jossa vielä tällä hallituskaudella arvioidaan aiempaa asiaan liittyvää säädösvalmistelua, myös asiakkaan itsemääräämisoikeuden turvaamista koskevaan aikaisempaan valmisteluun liittyen. Mahdollisuuksien mukaan järjestetään asiakokonaisuudesta kuuleminen, jossa yhteydessä arvioidaan tarvetta valmistella opas tai ohjeistus sote- palveluiden järjestäjille ja tuottajille olemassa olevan lainsäädännön reunaehdoista ja mahdollisuuksista.

3. Yhteisöavustajakoulutuksen kustannukset

Hallitus antoi uutta vammaispalvelulakia koskevan esityksen eduskunnalle 22.9.2022. Tavoitteena on, että uusi vammaispalvelulaki tulisi voimaan samalla, kun vammaispalveluiden järjestämisvastuu siirtyy kunnilta hyvinvointialueille 1.1.2023. Lakiin tulisi kolmen vuoden siirtymäaika.

Eduskunnan vammaisasiain yhteistyöryhmä yhdessä kehitysvamma-alan järjestöjen kanssa järjesti 6.9.2022 keskustelun: Mistä lisää työntekijöitä kehitysvamma-alalle? Tilaisuudessa Kehitysvamma-alan neuvottelukunnan (KVANK) edustaja esitti, että alalle tarvittaisiin uusi koulutus, jonka voi suorittaa yhdessä vuodessa ja joka houkuttelee nuoria alalle. Esityksen mukaan koulutus antaisi valmiuksia toimia yhteisöavustajana tarpeissa, jotka eivät ole hoidollisia eivätkä edellytä lähihoitajan tutkintoa. Uuden koulutuksen muodostaminen tukisi tulevan vammaispalvelulain tavoitteiden toteuttamista korostaen osallisuuden tukemista, vrt. hoiva-avustajan opinnot.

Arvioita uuden koulutuksen tarpeesta, linjauksia uudesta koulutuksesta tai sen nimestä ei ole tehty eikä siksi ole aloitettu yksityiskohtaisempaa asian valmistelua tai kustannusten arviointia. Jos koulutus toteutettaisiin, se ei olisi erillinen tutkinto, vaan koostuisi lähihoitajatutkinnon osista. Viitteellisenä arviona kustannuksista voidaan pitää arvioita 2500 uuden hoiva-avustajan koulutuksen kustannuksista. Hallituksen budjettiriihen yhteydessä hoiva-avustajakoulutuksen kustannukset arvioitiin seuraavasti:

- Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen (Jotpa) rahoittamiin hoiva-avustajakoulutuksiin n. 10,8 milj. euron lisäystä. Määrärahalla on tarkoitus kouluttaa 1 500 uutta hoiva-avustajaa vuosina 2023—2025.
- Valtionosuusrahoitteiseen työvoimakoulutukseen 7,8 milj. euron lisäystä, jonka avulla on tarkoitus kouluttaa 1 000 uutta hoiva-avustajaa vuosina 2023—2025.

Lisäksi kirjattiin Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen toimintamenoihin myös 5,5 milj. euron lisäys ukrainalaisille kohdennettaviin koulutuksiin.

4. *Hoito-alan palkkasovun vaikutukset henkilöstön riittävyyteen ja saatavuuteen*

Sosiaali- ja terveysalan neuvottelujärjestö SOTE ry sekä Kunta- ja hyvinvointialuetyönantajat KT:n ovat 3.10.2022 hyväksyneet valtakunnansovittelijan antaman SOTE-alan työriitaa kunta- ja hyvinvointialalla koskevan sovintoehdotuksen.

Erillissopimus (SOTE-sopimus) kunta-alan työ- ja virkaehtosopimusten soveltamisesta on voimassa 1.5.2022-30.4.2025. Ratkaisuun sisältyvät määräykset SOTE-sopimuksen palkkojen yhteensovittamisesta ja palkkausjärjestelmän kehittämisestä hyvinvointialalla sekä valmiuslain aikaisiin erityisolosuhteisiin perustuva koronapotilaita hoitaneelle SOTE-sopimuksen henkilöstölle maksettava kertapalkkio.

On mahdotonta arvioida, kuinka paljon SOTE-sopimus vaikuttaa henkilöstön riittävyyteen ja saatavuuteen tilanteessa, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuu on juuri siirtymässä hyvinvointialueille. Mahdollisia vaikutuksia ja vaikutusketjuja ovat:

- Voimassa olleet työtaistelutoimenpiteet eli ylityö- ja vuoronvaihtokielto sekä tilapäisen siirron kielto ovat päättyneet. Tämä itsessään lisää käytettävissä olevan henkilötyöajan määrää.
- Sovun löytyminen mahdollistaa hyvinvointialueilla pitkäjänteisen väestön palveluiden ja henkilöstösuunnittelun, jonka kautta hyvinvointialueet voivat löytää saatavuutta parantavia ratkaisuja.
- Yksittäiset hoitotyön ammattihenkilöt ovat saattaneet siirtyä muihin kuin sote-alan tehtäviin. Syyskuun puoliväkiin mennessä 469:n sairaanhoitajan ja lähihoitajan ammattioikeudet tai ammattinimike on poistettu Valviran rekisteristä heidän omasta pyynnöstään. Tuolloin pyyntöjä oli jonkin verran myös käsittelemättä. Ammatinharjoittamisoikeuden tai ammattinimikkeen käyttöoikeuden palauttamista on mahdollista anoa Valviralta takaisin. Palauttaminen käsitellään sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöiden valvontalautakunnassa. Palautushakemukset pyritään käsittelemään kuuden kuukauden kuluessa hakemuksen saapumisesta. Mahdollisesti osa palaa sote-alan tehtäviin ja mahdollisista ammattinharjoittamisoikeuden tai nimikkeen käyttöoikeuden palautuksista saadaan tietoa vuoden 2023 alkupuolella.
- Jo pitkään on ollut ongelmana, että lähihoitajakoulutuksen kaikkia aloituspaikkoja ei saada täytettyä hakijoiden vähyyden vuoksi. Sairaanhoitajakoulutuksen ensisijaiset hakijat ovat vähentyneet, mutta aloituspaikat saadaan täytettyä. SOTE-sopimus toivottavasti lisää kiinnostusta alan koulutukseen.
- Korvaustasolla, erilaisilla haittalisillä sekä työaikaa koskevilla määräyksillä ja niiden soveltamiskäytännöllä on merkitystä sote- alan työn veto- ja pitovoiman kannalta. Sovintoon sisältyy myös yleisempiä jatkokehittämiselementtejä työhyvinvoinnin ja hyvän työn edellytysten kannalta.